

Garaşylmadyk myhman / nowella

Category: Goşgular, Kitapcy, Sözler, Taryhy proza

написано kitapcy | 23 января, 2025

Garaşylmadyk myhman / nowella

GARAŞYLMADYK MYHMAN

Magtymguly Bagdadyň kakadyp barýan tüp yssysyny görüpdi, indi Horezminiň aldajy aýazly gyşy oňa özünü görkezýärdi. Pyragy gyşyň başynda bazara aýlanyp bir garyş tüýli hywa possunyny, galyň gönden tikilen ädik satyn alypdy. Uly çillede agyr gar ýagyp, Hywada-da seýrek bolýan şatlama aňzak başlady. Şarňyldap duran jaýyň bolaýmasa, hüjürede dagy ýaşar ýaly bolmady. Adatdan daşary sowuk zerarly Şırgazy medresesiniň talyplaryna, sopularyna, müridlerine iki hepde öýli-öýüne gitmäge yjaza berildi.

Bedirkentli Agzam sopy Pyragynyň aňyna-maňyna bakman, myhmançylyga äkidermen boldy. Magtymguly oňa iki şert goýdy: birinjiden, oňa «Görogly» dessanyny diňletmelidi, ikinjiden, hiç kime onuň şahyr Magtymgulydygyny aýtmaly däldi. Sebäbi ady-owazasy yklyma dolan Pyragy haýsy ile barsa, ony apalap, arzylap hezzet-hormat edýärdiler, nirä barsa, ýagşyzada ýaly garşylap, aňk bolup synlaýardylar, garasaý, ol mydama il gözünde. Emma Magtymguly entek-entek ili diňlemelidi. Asylam ol Kynış dädesiniň aýdyşy ýaly, gepläninden iki gulagynyň eşdenini ammaryna atanyny müň paý gowy görýärdi. Diňlemäni oňarsaň, aýdyjy bagşylarda, ilde-günde delje, datlyja, ýüregi otluja gep-gürrüň kän...

Olar bir günü geçirip Bedirkent obasyna bardylar. Agzam sopy şahandaz garyndaşy – Begjan baýa alym danyşment myhmanynyň bardygyny, onuň «Görogly» dessanyny diňlemek isleýänini aýdyp, bagşyly oturyşma gurmagy haýyış etdi. Begjan baý uly bay bolmaga çemeli, ötlem-ötlem pagsa jaýy bar eken. Agzam sopy oturyşma-da myhmany – Magtymgulyny Magtym sopy diýip tanyşdyrды. Olar iýip-içdiler. Bagşylar başga jaýda özlerini seýisleyärdi. Peýwere gürrüñçilik başlap-başlamanka öye

ikindiniň kölegesi ýaly uzyn boýly garaýagyz pyýada girdi. Erinlek, burunlak peläketiň ýüzi şüdüğär bajak ýaly tüňni-de-saňnydy. Hamy kerkىň, kerkgerdanyň hamyndan-da galyňdy. Türkmen aga «ýigididiň gowusy büdür-südür, tüňni-saňny ýigitdir, ondan garantga gorkmasa, mal-gara ürkmesе bolanydyr» diýyändir, emma bu zaňnardan garantga-da gorkjakdy. Gödeňsiz kişi ýa keýplidi, ýa beýnisi doga ters goýlandy. Ol oturanlara salam berip, bagşylara ýazylan galyň körpeçelere geçip, hamana dünýäniň eýesi ýaly, aýbogdaşyny gurup, abşaryp jaýly oturdy. Bedirkentliler oňa Garamat han diýerdiler, onuň aslynyň niredendigini, nirede otlap, nirede suwlaýanyny bilyän ýokdy, ýöne baran ýerine garamat bolýardy. Ol Begjan baýyň goňsusy atarman-çaparman Duşem beg bilen dogan okaşypdyr. Duşem beg bir söweşde wepat bolupdyr, şondan bări Garamat han her ýylда üç-dört ýola Duşem begiň garry ata-enesiniňkä myhman gelýärdi, sowgat-serpaý baryny getirip, garrylaryň göwnüni awlaýardy. Bedirkentli begler onuň ody owsarlap, suwy jylawlap, ýuwdarha atlanylп, aždarhany gamçy edip ýörenini bilmeseler-de, güman edýärdiler. Garamat hany galtamandyr öýdýänem kändi. Kimdir biri degişmä salyp:

– How, Garamat han, töre geçip bagşylaryň ornunda abşaryp oturyberdiň-le. Türkmen aga törüne tagtym diýyändir. Töre mynasyp kişi geçse ýagşy – diýdi.

Türkmen aga «Myhman ataňdan uly» diýyändir. Men myhman.

– Türkmen aga «Myhman ataňdan uly, ýöne öý eýesiniň guly» diýyändir!... Heý, tohum-tijiňde tagtda oturan barmydyr?

– Pa-ha-haý, beg ýigit, perişdeler ence ýyl bări akgaňlara o dünýäde uçmahyň töründe tawus tagtyny taýýarlap ýör! Ynanmasaň, git-de göräý!.. – diýip, Garamat han öz sözüne hoş bolup güldi.

– Begler, häzir bir haýkyrsam Süleyman pygambar ýel çekdiren tagtyny döwleri-söwleri bilen getirip alnymda goýýar! Häzir bir haýkyrsam Burkut baba asman tagtyny, köşki-saraýyny getirip alnymda goýýar!

– Garamat han, özüň-ä badyhowa beg ekeniň!

– Atasy – apy-tupan, enesi – tüweley beg, heý, badyhowa bolmazmy?

Oturular gülüşdiler.

– Begler, men size goşgy okap berjek.

Olar Garamat han degişyändir öýtdüler:

Näme okap berjek?

– Goşgy okap berjek.

Begjan baý degsindi:

– Näm-äý, ýene kelläne gürzi gondurdylarmy?

Başga biri sugsurdy:

– Garamat han, men saňa näçe ýola aýtdym, sermest bolup Ysmamyt atanyň duşundan geçme diýip.

– Begler, men size goşgy okap berjek!

Bezime ýygnanan begler ýene ala pakyrdy bolup gülüşdiler.

Daşyndan seredeňde adamdan wagşy mahluga has golaý Garamat han gulyjyndan gan damdyryp, gözlerinden ataş çabradyp, baran ýerini ýakyp-ýandyryp ýörse, hiç kim geň-taň görjek däldi, emma ýigitlerem, Pyragam onuň goşgy okap berjek diýmesini geň görüp, oýun-henek edýändir öýtdi, emma Garamat hanyň özi tebigatyň henegidi, daşy mahlukdan bina bolan hana tebigat ezizden mähriban kalp bilen duýgudar ýürek beripdir. Kimdir biri oňa öz äheňinde:

– Garamat han, goşgy-gazalyň goý, biz-ä ýörite «Görogly» diňlemäge geldik – diýdi.

– How, ýigitler, siz Isa pygamberiň, Dawut pygamberiň, Süleyman pygamberiň, Magtymguly Pyragynyň dogaýy diwanyny okadyňyzmy?

– Öz adyny eşiden Magtymguly tisgindi. Bezme üýsen ýigitler Garamat hanyň aýdyp duran geplerine geň galyp, mölerişdiler.

– Ýa siz takaldan gaýry zady okap görmediňizmi? Men size Magtymguly Pyragynyň şygylaryny okap berjek diýyän.

– Beh, başa düşen musallat bolduň-aý!

– Maňa ýöne ýerden Garamat han diýyänmidirler! – diýip, ol hoş hal güldi.

– Ol ýylgyrdu, emma büdür-südürden çapyk ýüzde ýylgyryş örän ýasama göründi.

– Men size içi ýülükden doly, maýaly-maňyzly şygyr okap berjek!

Magtymguly wasly ýigitleriň oturyşmada – bezimde çyny goýup,

çyna berimsiz oýun-henek edýändigi, degşip, bälçireşip gürleşyändigini eşidipdi.

– Garamat han, sermestligiňi etme! Kim meýlisde goşgy okaýar?..

– Akmaklar, size entek hakyky goşgy eşidip görmedik aga diýerler! Agzam sopy, tagapyl kyl, hazır keramatly goşgularдан aýdyp başlasam, myhman sopyň bilen maňa söwüş edip, serpay ýaparsyňz! Men hezreti Magtymgulydan goşgy okajak!

Ikinji ýola adyny eşidip tisginen Magtymguly Agzam sopa seretdi: Agzam sopy saman astyndan suw goýberip, Garamat han bilen dilleşip, oňa Magtymguludan goşgy oka diýip tabşyrandy, ýörite gurnandyr öýtdi. Sopy görgüli eginlerini gysyp, özünde günä ýokdugyny syzdyryp, alaçsyz hem naýynjar keşbe girdi. Ýigitleriň biri azymly seslendi:

– Tüked-äýt, Garamat han!

Tagasyksyz han tisginip gitdi. Ol gözlerini höwlendirip, dodaklaryny müňňüldedip kän oturdy. Bokurdagyndaky topaz ýaly kekirdek kä aşak gidýärdi, kä ýokaryk. Yaňky ýigit ýene:

– Garamat han, aýdyber, ýogsam sözleriň gözüňden gaçýar – diýdi.

Gyssanma, Mady beg, entek aýtjak sözlerime gysym-penje awy gataýyn!.. Ýöne meniň gaharymy getirmäweriň!

Garamat han Magtymgulynyň hoşuna geldi. Ol sözüň gadyryny bilyän borly, aýtjak sözlerini aňynda aýlap-aýlap aýdýardı. Özem bedroýdugyna garamazdan, mähribandy. Magtymguly:

– Begler, Garamat hanyň ajygyny tutduraýmaň, gumlular ahyrzman gelse gelsin, emma ki Garamat hanyň gahary gelmesin diýýämişler! – diýip, ýylgyrdu, soňam çyny bilen:

– Garamat han, Magtymgulyň ortadan aýyr, biz Hywadan ýörite dessan diňlemäge geldik!

Garamat han Magtymgulynyň degişmesine ýaňsy diýip düşündi, onuň gursagyndaky gahar-gazaby gara döw ýaly silkinip oýandy: How, myhman sopy, aýdyp oturan gepiňi gulagyň eşidýämi?! Heý, Magtymgulynam ortadan aýryp bormy! Ortadan saçagy aýryň, iýeriçi aýryň, bagşy-sazandaňzy aýryň, meni aýryň, emma Magtymgulynyň golaýyndan baryjy bolaýmaň! Ol, how, ýone-möne şahyr däl!

Magtymguly ýene nägile gözlerini Agzam sopa dikdi, sopy neýlesin, ýene horja kibtini gysdy. Pyragy:

– Garamat han, rowaýat bilyän bolsaň, rowaýat kyl, ýogsa-da gir warsakylaryň bir gyrasyndan. Allanäme oturyşmada entäp ýören ykmanda diwananyň goşgusyny okamak bormy?! – diýdi. Gahry gelen Garamat han boz-ýaz bolup, ozalam ody çabrasy gelip duran garaklaryny gerdi. Magtymgulam gatyراك gidenini bildi. Garamat hanyň gany depesine urdy

– Sen... sen... myhman sopy! Maňa dil ýetir, ata-babama dil ýetir, emma gaýdyp Magtymgula diliňi uzadyjy bolaýma! Men bir akyly gelip gitme zaňnardyryny!

– Onda sen Magtymgulynы oka. Menem gurşan aýagymy ýazaýyn – diýip, Pyragy daş çykdy

Şol mahal özlerini seýislän bagşylaram geldi. Garamat han:

– Begjan beg, ataň Nurmet baý öýdemidir? – Begjan baý baş atdy Päheý, men garry baý bilen salamlaşyp geleýin! O arbap zaňnar salamsyz-soragsyz mülküme giripsiňiz diýip, hemmämizi Porsy galadan çykaragaýmasyn! – diýip, Nurmet baý bilen salamlaşmaga gitdi.

Magtymguly ilerde ak gara basyrylyp doňup galan bagzarlyga ýoneldi, aýazdan ýaňa daragtlar şatylap, ýöräniňde ýer zarňyldaýardy. Agaçlaryň ýalaňaç şahalary, pür-pudaklary gyrawlap – per çykaryp uçjak-uçjak bolup otyrdy. Bulutsyz howa durudy, aýazdan ýaňa asmanyň Aýy-da, barkly ýyldyzlary-da galpyldaýardy, agzyňdan çykýan dem dünýäni ýylatjak bolup alaburugsy bolýardy. Pyragy yzyndan gelýän güsürdini eşidip saklandy. Guşagyna sapançasyny gysdyran Garamat han baslygyp ýatan garda apaň-apaň basyp, onuň alkymyna geldi.

Sen...sen sopy! Keramatly Magtymgula dil ýetiräýdiňmi?! – diýdi.

Garamat hanyň bolşuna Magtymguly hoş boldy:

Goýlayý, her öňýeten diwanadan keramatly bormy?

– Ine, saňa diwana...

Ýokary galan gol galgap ýetişmäenkä:

– Dur aýt, bolşuň nähili? – diýen ses garaňkylygy böwsüp goýberdi. Ol Nurmet baýyň goýazy owazydy. Ol bagana içmegini ýelbegeý atyp, bärík ýetip gelýärdi. Oňa deňiç bir alas-gopaslygyň bolanyny aňan Agzam sopy hem tasap ýetip geldi.

Gelşine-de gygyrdy:

- Eý, telbe, eliňi galdyryp, ýumruk salgamaga het ediji dagy bolaýma. Ol seni ursa, Hudaý uran ýaly eder. Alnyňda duran Magtymguly Pyragynyň özi ahyry!
- Aý, goý-a!
- Garamat hanyň öwelen agzy esli wagt ýumulmady. Gepine düwnüp zordan gepledı.
- Şu duran keramaty Älem aýlanýan Magtymgulymy?!

Agzam sopy ony has alkym lady:

Hawa, şol Magtymguly şu.

«Ölerem Alla diýmerem» eden Garamat han:

- Magtymgulam bolsaň, Magtymgula dil ýetirme – diýdi.
- Onuň gepine eýýäm daşaryk bosup çykanlar ala-pakynda berdiler.
- Içerden bolsa bagşylaryň bir gulakdan düzýän dutar-gyjagynyň sesi gelýärdi.

Nobatguly REJEBOW,

Türkmenistanyň halk ýazyjysy.

Taryhy proza